

Враховуючи розглянуті вище психолого-педагогічні теорії, можна сказати, що наукове обґрунтування сутності етичної компетентності можливе за умов проведення наукового дослідження, основними завданнями якого є виявлення психолого-педагогічних закономірностей розвитку етичної компетентності, визначення рівня її сформованості, розробки структури цього виду компетентності та особливостей її формування з урахуванням професійної діяльності майбутніх педагогів.

Список використаних джерел

1. Архипова С.П. Професійна компетентність і професіоналізм соціального працівника: сутність і шляхи розвитку / С.П. Архипова // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. – К. : Аспект-Поліграф, 2004. – Вип. 2 (7). – С. 15–24.

2. Єрмаков Т.І. Індивідуальне розуміння концепту “Я” як ключова компетентність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства / Т.І. Єрмаков // Наукові студії із соціальної та політичної психології : збірник статей. – К. : Міленіум, 2002. – Вип. 6(9). – С. 200–207.

3. Зимняя И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования / И.А.Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 257 с.

5. Хоружа Л.Л. Етична компетентність учителя як основа реалізації гуманістичної парадигми освіти / Л.Хоружа // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 27-33.

6. Хоружа Л.Л. Розвиток етичної компетентності майбутнього вчителя як багатofакторний процес / Л.Л. Хоружа // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. – 2003. – № 5 – С. 42.

Стаття надійшла до редакції 08.06.2010р.

УДК 371.15

*Л.О. Ярослав
аспірант,
Національний технічний
університет України
“Київський політехнічний
інститут”*

МОДЕЛЬ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті здійснено аналіз соціально-психологічного та конструктивного підходів до розгляду сутності та структури конфліктологічної компетентності спеціаліста. Розроблена та теоретично обґрунтована модель конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя та виділені критерії її розвитку.

Ключові слова: конфліктологічна компетентність

В статтє проанализированы социально-психологический и конструктивный подходы к рассмотрению сущности и структуры конфликтологической компетентности специалиста. Разработана и теоретически обоснована модель конфликтологической компетентности будущего учителя и выделены критерии ее развития.

Ключевые слова: конфликтологическая компетентность.

Socio-psychological and constructional approaches to examination of essence and structure of conflict competence of a specialist have been worked out and theoretical substantiated in the article. The model of conflict competence of future teacher has been presented and the criteria of its development have been marked out.

Key words: the conflict competence.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань сучасної вищої школи є підготовка компетентного, конкурентноспроможного фахівця, здатного до продуктивної реалізації здобутих теоретичних знань в майбутній професійній діяльності, до особистісного та професійного розвитку та самовдосконалення. Важливого значення для майбутнього педагога набувають вміння будувати стосунки на засадах співробітництва та конструктивної взаємодії. У зв'язку з цим зростає науковий інтерес до проблеми розвитку конфліктологічної компетентності у майбутнього вчителя, адже здатність адекватно розпізнавати, вчасно попереджувати та конструктивно вирішувати конфліктні ситуації безпосередньо впливає на якість та продуктивність професійної діяльності, сприяє покращенню психологічного клімату та гармонізації взаємин в педагогічному колективі.

Вирішальну роль у розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів відіграють допрофесійні етапи, зокрема період навчання у вищому навчальному закладі. Спираючись на закономірності розвитку особистості в пізній юності (формування професійного типу мислення, розвиток соціального інтелекту та рефлексії, діалектичного мислення, ціннісних орієнтацій) можна передбачити значні резерви для розвитку конфліктологічної компетентності саме в цей період навчання у Вузі.

Аналіз останніх публікацій. Конфліктологічна компетентність є предметом багаточисельних теоретико-прикладних досліджень в соціології, педагогіці та педагогічній конфліктології (В.В.Базелюк, Г.С.Бережна, З.З.Дринка, О.Є.Єфімова, І.В.Козич, Ю.О.Костюшко, А.О.Лукашенко). У психології осмислення сутності та структури конфліктологічної компетентності як особливого соціально-психологічного феномену, пошук умов, засобів, механізмів її розвитку здійснюється в рамках соціальної психології (Г.М.Андрєєва, Л.А.Петровська), конструктивної психології конфлікту (Б.І.Хасан, А.В.Дорохова, П.А.Сергоманов, Т.І.Приваліхіна), психології управлінської діяльності (Е.Н.Богданов, О.І.Денисов, В.Г.Зазикін, Е.В.Зайцева, В.В.Рогачев, В.М.Шепель), психології конфлікту (Н.В.Гришина, Г.В. Ложкін, Н.І. Пов'якель) та практичної конфліктології (Л.Н.Цой). Аналіз теоретико-прикладних психологічних досліджень засвідчує наявність різних наукових підходів до вивчення сутності та структури конфліктологічної компетентності, як важливої особистісно-професійної якості фахівця, що в свою чергу обумовлене розмаїттям методологічних засад, на які спирається її дослідження. Дискусійним залишається питання щодо встановлення єдиної системи відповідних оціночних критеріїв та показників рівня її розвитку. Тож метою нашого дослідження є розробка та теоретичне обґрунтування моделі конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя та виділення ряду показників (критеріїв), які дадуть змогу диференційовано оцінити рівень її розвитку.

З метою визначення концептуальних засад і обґрунтування власного підходу до розгляду феномену конфліктологічної компетентності, нами здійснено спробу теоретичного аналізу положень *соціально-психологічного* (Н.В.Гришина, Л.А.Петровська, Т.В.Скутіна) та *конструктивного підходів* (А.В.Дорохова, Т.І.Привалихіна, П.А.Сергоманов, Б.І.Хасан) до розгляду сутності та структури досліджуваного феномену, які виступають в якості основоположних в нашому дослідженні для побудови моделі конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя.

Слід відмітити, що переважна більшість прибічників вище зазначених підходів [1; 5; 6; 7] пріоритетного значення в структурі конфліктологічної компетентності надають установці на позитивне сприймання конфлікту та конструктивне ставлення до нього, що часто виступає вирішальним фактором для його продуктивного вирішення. “Загальноновизнаним стає не просто прийняття конфлікту в якості природної форми психічного життя людини, ...але і визнання його важливих функцій в розвитку особистості та її відносинах з іншими людьми” [2, с.76]. Продуктивний підхід передбачає ставлення до конфлікту “як шансу вирішити протиріччя, що назріли, і тим самим просунутись в розвитку особистості та ситуації” (Л.А.Петровська), що передбачає його сприймання не як перешкоди, а скоріше як задачі, яка потребує творчого вирішення.

Як слушно зауважує Н.В.Самсонова, наділення конфліктною характеристикою ту чи іншу складну ситуацію соціальної взаємодії, визначається наявністю в свідомості індивіда уявлень про конфлікт, на основі яких він, порівнюючи параметри ситуації (учасники, предмет) з наявними в нього знаннями, категоризує їх у відповідні типи конфліктів. Система сформованих наукових знань про конфлікт як форму соціальної взаємодії, його прояви в професійній діяльності, функції, закономірності, способи управління конфліктом дозволяють не тільки подолати конфліктофобію [4], але й оптимізувати конфліктологічну гностичну діяльність спеціаліста в конфліктогенному середовищі. Систематичне вивчення наукових засад конфліктології перетворює конфліктну ситуацію в об’єкт пізнання, призводить до переходу емоційно-реактивного реагування в конфлікті в раціонально-пізнавальне ставлення до нього [3, с.171].

Ряд дослідників стверджують (Т.В.Скутіна, Л.А.Петровська, І.В.Кошова), що знання про феномен конфлікту слугуватимуть розвитку конфліктологічної компетентності спеціаліста лише в тому випадку, коли вони, стаючи частиною особистісного досвіду, спричиняють мотиваційний вплив, стаючи компонентом соціальної установки – готовності діяти певним чином по відношенню до себе, інших, до ситуації.

Продуктивному підходу до конфлікту відповідає орієнтація на управління конфліктом, що вимагає від учасника здатності займати суб’єктну позицію: усвідомлену, активну, ініціативну. Суб’єктна позиція як важлива характеристика конфліктологічної компетентності вимагає,

перш за все, рефлексії, яка дозволяє виділяти предмет конфлікту, оцінювати наявні та необхідні ресурси, адекватно сприймати ситуацію, аналізувати її розвиток, виступаючи тим самим “посередником самому собі”. Л.А.Петровська наголошує про необхідність рефлексивно-емпатійної позиції в міжособистісному конфлікті, яка забезпечує децентрацію у відносинах, дозволяє поглянути на ситуацію не тільки “з власної колокольні”.

Розділяючи погляди цілого ряду вчених (Б.І.Хасан, Л.А.Петровська, Т.І.Привалихіна, Т.В.Скутіна) на рефлексію, як провідну складову конфліктологічної компетентності, особливо важливого значення в контексті міжособистісної взаємодії в умовах конфлікту ми надаємо *комунікативній (міжособистісній), соціально-перцептивній та особистісній* рефлексії [2]. Важливе значення для конструктивного вирішення конфліктної ситуації набуває високий рівень розвитку *ситуативної* (пошук в самому собі мобілізуючих факторів для виходу з конфліктної ситуації), *ретроспективної* (аналіз власного досвіду з метою його актуалізації в конфліктній ситуації) та *перспективної* (планування, вибір найбільш ефективних способів виконання діяльності, поведінки; прогнозування можливих результатів) рефлексії (А.В.Карпов).

Важливою складовою конфліктологічної компетентності виступає здатність зберігати в ситуації конфлікту відношення до іншого як рівного, рівноцінного. Це передбачає орієнтацію на партнера і здатність до підтримки діалогу в ситуації конфлікту, адже саме діалог відповідає суб’єкт-суб’єктному спілкуванню (Н.В.Грипина, Л.А.Петровська, М.С.Каган, С.Л.Братченко та інші). Таким чином, основним способом вирішення конфлікту виступає міжособистісний діалог як спосіб спілкування та взаємодії. “Діалог як принцип спілкування надає міжособистісному конфлікту конструктивний смисл, дозволяє конфлікту стати джерелом розвитку особистісних смислів, цінностей, формуванню міжособистісної культури” (С.Л.Братченко). В ситуації міжособистісного конфлікту людина веде діалог з партнером, пояснюючи йому свою позицію, висловлює свою точку зору з приводу його думки. Саме у відкритому, діалогічному спілкуванні відбувається прояснення смислів партнерів по комунікації (Г.М.Кучинський), взаємне посвячення партнерів у дійсні мотиви діяльності, взаємна підтримка і допомога (А.У.Хараш). Діалог в конфліктній ситуації може реалізовуватись в різних формах: обговорення, яке дозволяє віднайти нові грані у своїх поглядах і тим самим прийти до нового більш глибокого розуміння. Але може бути і такий діалог, “предметом якого являється протиріччя або несумісність позицій сторін, і тоді він приймає характер суперечки і полеміки” [1, с.206].

На думку цілого ряду авторів (Г.М.Кучинський, Л.А.Петровська, Т.І.Папукова, А.В.Петровський, В.А.Петровський, Б.І.Ельконін, В.В.Занков), психологічним механізмом, що лежить в основі міжособистісного взаєморозуміння, і, відповідно, здатності до діалогу є *децентрація*, яка в

рамках нашого дослідження виступає в якості рефлексивного механізму, що забезпечує здатність кращого розуміння позиції іншого і своєї власної, сприяє виявленню та адекватному сприйняттю протиріччя і вирішенню його в процесі діалогу.



Рис. 1. Модель конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя

Спираючись на вище зазначене, ми визначили, що в якості змістових складових конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя мають виступати: наявність системи знань про конфлікт; установка на позитивне сприймання конфлікту; здатність займати рефлексивно-емпатійну позицію в конфлікті; здатність утримувати в конфлікті відношення до суперника, що відповідає принципу суб'єкт-суб'єктності; орієнтація на інтереси суперника і врахування його позиції, мотивів, можливостей в конфліктній взаємодії. Основним способом вирішення конфлікту виступає міжособистісний діалог як спосіб спілкування і взаємодії; в якості психологічного механізму, що забезпечує взаєморозуміння, діалог та адекватну координацію своїх дій з діями суперника в конфлікті, виступає децентрація.

Представлені концептуальні положення, дають нам змогу виділити власну модель конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя. На нашу думку, конфліктологічна компетентність – це інтегральна особистісно-професійна якість, що володіє складною структурною організацією та забезпечує здатність педагога здійснювати діяльність в умовах потенційного або реального конфлікту, спрямована на мінімізацію деструктивних форм такого конфлікту або на перетворення деструктивних форм в конструктивні.

Запропонована модель має такі основні характеристики:

- представлена як сукупність двох основних складових: *структурної та процесуальної*;

- *розкриває зміст* конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя за допомогою п'яти взаємопов'язаних компонентів: *когнітивного, мотиваційного, рефлексивного, емоційно-вольового та поведінкового*;

- *відображає* можливі *детермінанти розвитку феномену*, що аналізуються (процесуальна складова);

- *унаочнює функціональні взаємозв'язки* між структурними компонентами та детермінантами розвитку;

- *об'єднує* психологічні умови, чинники та механізми розвитку в *технологію* розвитку конфліктологічної компетентності майбутнього педагога.

Структурна складова характеризує конфліктологічну компетентність майбутнього вчителя як стійке, багатоаспектне психічне утворення, розкриває її зміст і може бути представлена як комплекс взаємозумовлених і функціонально пов'язаних компонентів: когнітивного, мотиваційно-ціннісного, рефлексивного, емоційно-вольового та поведінкового.

Когнітивний компонент включає систему наукових знань про різні аспекти феномену конфлікту, які виконують функцію інформаційного базису для орієнтаційно-перетворювальної діяльності в умовах конфлікту. Показником сформованості когнітивного компоненту є конфліктологічні знання – ступінь орієнтації студентів у психолого-педагогічній інформації про конфлікт і стратегії його врегулювання; теоретичні знання в галузі конфліктології. Критеріями сформованості *когнітивного компоненту* конфліктологічної компетентності в дослідженні виступають:

- *адекватне сприйняття й розуміння конфлікту*, тобто теоретичне усвідомлення ситуації в навчально-педагогічному колективі з метою виявлення її конфліктогенності та аналізу об'єктивних та суб'єктивних конфліктогенів взаємодії;

- *відсутність помилок у визначенні* проблемної ситуації навчально-педагогічної взаємодії як *конфліктної* на основі системи знань про конфлікт.

Мотиваційно-ціннісний компонент конфліктологічної компетентності представляє собою направленість особистості на конструктивне вирішення конфлікту, сформованість конструктивної конфліктної позиції педагога як система стосунків, оцінок, конфліктних дій і поведінки фахівця. Ключове значення для конструктивної конфліктної позиції мають ціннісні

орієнтації та професійні мотиви в умовах конфлікту, які впливають на динамічні та структурні характеристики конфлікту. В оцінці розвитку *мотиваційно-ціннісного компонента* критеріями розвитку в дослідженні є:

- спрямованість особистості на конструктивне вирішення конфлікту, досягнення успіху;
- конструктивне ставлення до конфлікту, відсутність конфліктофобії;
- усвідомленість важливості конфліктологічної компетентності для професійної діяльності вчителя та прагнення підвищити рівень розвитку конфліктологічної компетентності.

Рефлексивний компонент забезпечує здатність особистості до дослідження власного психологічного потенціалу та вміння реконструювати компоненти психологічного образу своїх партнерів і конфліктної ситуації.

Критеріями сформованості рефлексивного компонента конфліктологічної компетентності є:

- здатність особистості до усвідомлення свого емоційного стану, мотивів в конфлікті (*особистісна рефлексія*);
- вміння визначати психологічні характеристики опонентів та їх мотиви в конфлікті (*комунікативна, соціально-перцептивна*);
- аналіз власного конфліктологічного досвіду з метою його актуалізації в умовах конфлікту (усвідомлення звичного способу реагування в конфлікті) (*ретроспективна рефлексія*), когнітивне освоєння ситуації міжособистісної взаємодії (*ситуативна*).

Емоційно-вольовий компонент конфліктологічної компетентності визначає здатність особистості до свідомого управління своїм емоційно-вольовим станом в конфліктних та передконфліктних ситуаціях. Негативні емоції являються обов'язковим супутником конфліктів, що завжди виникають у відповідь на інтерпретацію деяких подій. Регуляція власного психологічного стану на основі самоконтролю емоцій, спокійної реакції на емоційні дії партнера, раціоналізація емоцій через обмін змістом емоційних переживань у процесі спокійного спілкування – один з важливих кроків попередження конфлікту. Критеріями сформованості емоційно-вольового компонента виступили:

- високий рівень емоційної стійкості;
- здатність особистості до здійснення вольової саморегуляції: вміння управляти негативними психоемоційними станами в умовах конфліктної ситуації (самовладання) та активне прагнення до здійснення розпочатої справи (наполегливість).

Поведінковий компонент конфліктологічної компетентності – це сукупність конфліктологічних умінь, навичок для вирішення конфліктних ситуацій, що виникають в рамках навчально-виховного процесу школи. Розвиток даного компонента забезпечує взаємозв'язок між конфліктологічними знаннями та реальною конфліктною ситуацією і спрямований на застосування вчителем оптимальної стратегії поведінки в конфлікті, визна-

чає його готовність свідомо перетворити деструктивний конфлікт в конструктивний. Поведінковий компонент конфліктологічної компетентності вивчається шляхом встановлення:

- здатності володіти широким спектром стратегій поведінки в конфлікті;
- адекватності використання даних стратегій відповідно ситуації.

Процесуальна складова конфліктологічної компетентності включає адекватні уявлення майбутнього вчителя про значущі детермінанти розвитку (механізми, чинники, умови) конфліктологічної компетентності.

При розробці структурної моделі ми передбачали, що на розвиток конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя здійснюватимуть позитивний вплив наступні особистісно-професійні якості: високий інтелектуальний рівень, що стимулюватиме розвиток пізнавальних мотивів, зокрема потребу в удосконаленні, поглибленні знань про конфлікт; висока мотивація професійних досягнень, спрямованість на особистісно-професійний розвиток та самовдосконалення. Досить вагомим значення для ефективного функціонування конфліктологічної компетентності педагога набуває формування професійного типу мислення, яке забезпечить здатність до аналізу конфліктної ситуації, виділенні її структурних складових, прогнозування подальшого розвитку конфлікту, здійснення планування власних дій, пошук оптимального способу розв'язання конфлікту.

Висновки. Розвиток конфліктологічної компетентності майбутнього педагога має складати одне з важливих завдань на етапі професійної підготовки фахівця. Конфліктологічна компетентність представлена як інтегральна особистісно-професійна якість, що володіє складною структурною організацією та забезпечує здатність педагога здійснювати діяльність в умовах потенційного або реального конфлікту, спрямована на мінімізацію деструктивних форм такого конфлікту або на перетворення деструктивних форм в конструктивні. Представлені концептуальні положення соціально-психологічного та конструктивного підходів дозволили розробити власну теоретичну модель конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя, яка представлена як єдність структурної та процесуальної складових. На основі розробленої моделі виділено ряд показників (критеріїв), які дають змогу диференційовано оцінити рівень розвитку конфліктологічної компетентності у майбутніх вчителів.

Список використаних джерел

1. Гришина Н.В. Психология конфликта / Н.В. Гришина. – СПб. : Питер, 2002. – 464 с.
2. Ковалев Б.П. Психология школьного конфликта: социально-перцептивные и рефлексивные аспекты / Б.П. Ковалев. – Гродно : ГрГУ, 2001.
3. Кошова І.В. Суб'єктивна інтерпретація ситуацій як чинник міжособистісних конфліктів : дис. ... канд. психол.наук : 19.00.05 / І.В. Кошова. – Київ, 2008. – С.171.
4. Самсонова Н.В. Конфликтологическая культура специалиста и технология ее формирования в системе вузовского образования : монографія / Н.В. Самсонова. – Калининград : Изд-во КГУ, 2002. – 308 с.

5. Скутина Т.В. Конфликтная компетентность как ресурс развития межличностного общения подростков : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : 19.00.13 "Психология развития, акмеология" / Т.В. Скутина.– Москва, 2008. – 21с.

6. Петровская Л.А. К вопросу о природе конфликтной компетентности / Л.А. Петровская // Вестник Московского университета. – Серия 14 : Психология. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – №4. – С. 41–45.

7. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта / Б.И. Хасан – СПб. : Питер, 2003. – 250с.

Стаття надійшла до редакції 23.06.2010р.

УДК 371.15

А.О. Томіліна
аспірантка,
Криворізький ДПУ

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЮ Й ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються основні проблеми контролю й оцінювання якості знань студентів у вищих навчальних закладах, що виявляються автором при розгляді різних підходів до контрольне-оцінювального процесу.

Ключові слова: контроль, оцінка, якість знань.

В статье рассматриваются основные проблемы контроля и оценивания качества знаний студентов в высших учебных заведениях, которые выявляются автором при рассмотрении различных подходов к контрольно-оценочному процессу.

Ключевые слова: контроль, оценка, качество знаний.

The article is devoted to the problems of the students' estimation at the high school which are revealed during the consideration of the different approaches to the valuation process by the author.

Key words: the control, an estimation, quality of knowledge

Постановка проблеми. У будь-яких країнах світу чи то в економічно та культурно розвинутих, чи в країнах середнього рівня розвитку особлива увага надається якості життя людей, що знаходиться в прямій залежності від рівня підготовки спеціалістів, що задіяні у виробничій, науковій та освітянській сферах. Саме тому, залишаються завжди актуальними проблеми якості й ефективності освіти у навчальних закладах різного рівня. В умовах науково-технічного прогресу постійно змінюються підходи до контролю та оцінки якості освіти, без яких неможливе підвищення рівня професіоналізму випускників вищих навчальних закладів та всебічного розвитку освітнього простору, підвищення престижу та конкурентоспроможності вітчизняної вищої освіти. Болонський процес, що впроваджується у вітчизняні вищі навчальні заклади, в значній мірі стимулює перегляд та перебудову методології та принципів контролю й оцінки знань студентів відносно міжнародних стандартів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженнями контролю й оцінки знань, вмінь та навичок студентів займаються багато вчених та педагогів-практиків, приділяючи увагу різноманітним аспектам даної складової навчального процесу: модульно-рейтинговому оцінюванню навчальних досягнень студентів (А. Кузьмінський, І. Носаченко, Г. Мустафаєва, А. Бойко, В. Окаєлов,